

dr Daniela Wybrańczyk

Adiunkt, Uniwersytet SWPS w Warszawie, Wydział Prawa, Katedra Prawa Prywatnego;
radca prawny; członek Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinnego
(ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6961-5474>).

Rozwód pozasądowy a uznawanie orzeczeń w sprawach małżeńskich na tle rozporządzeń unijnych

Słowa kluczowe: *rozwód, rozwód pozasądowy, kierownik USC, uznawanie*

Komisja Kodyfikacyjna Prawa Rodzinnego podjęła działania zmierzające do wprowadzenia rozwodów pozasądowych¹. Z tego powodu zasadne staje się udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy rozwiązanie małżeństwa w Polsce w trybie pozasądowym będzie uznawane w innym państwie członkowskim, zwłaszcza w takim, które nie dopuszcza pozasądowego rozwiązania małżeństwa. Wobec powyższego warto m.in. przypomnieć i przeanalizować argumenty przedstawione w wyroku Trybunału Sprawiedliwości z 15.11.2022 r., C-646/20, *Senatsverwaltung für Inneres und Sport, Standesamtsaufsicht* przeciwko TB², oraz omówić odpowiednie regulacje rozporządzenia Rady (UE) nr 2201/2003 z 27.11.2003 r. dotyczącego jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylającego rozporządzenie (WE) nr 1347/2000³ i rozporządzenia Rady (UE) 2019/1111 z 25.06.2019 r. w sprawie jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę⁴.

1. Wprowadzenie

Udzielenie odpowiedzi na pytanie dotyczące uznawania⁵ rozwiązania małżeństwa w trybie pozasądowym w innym państwie członkowskim wymaga najpierw przedstawienia założeń planowanej reformy prawa rozwodowego w Polsce. Zgodnie z tymi założeniami małżeństwo będzie można rozwiązać, gdy małżonkowie (bez wspólnych małoletnich dzieci), między którymi nastąpił zupełny i trwały rozkład pożycia, pozostający w związku małżeńskim dłużej niż rok, jednocześnie obecni, złożą przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego zgodne oświadczenia o rozwiązaniu małżeństwa, a kierownik urzędu stanu cywilnego dołączy do aktu małżeństwa wzmiankę

1 Zob. Stanowisko Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Rodzinnego dotyczące założeń kierunkowych prac Zespołu problemowego ds. reformy przepisów o rozwiązaniu małżeństwa w zakresie pozasądowego rozwiązania małżeństwa, <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/stanowiska-komisji-kodyfikacyjnej-prawa-rodzinnego> (dostęp: 24.09.2025 r.). Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw został wpisany do wykazu prac legislacyjnych i programowych Rady Ministrów 30.04.2025 r., zob. <https://www.gov.pl/web/premier/projekt-ustawy-o-zmianie-ustawy-kodeks-rodzinny-i-opiekunczy-oraz-niektorych-innych-ustaw> (dostęp: 24.09.2025 r.). Jak wskazano, proponowane rozwiązanie ma na celu wprowadzenie do prawa polskiego możliwości pozasądowego rozwiązania małżeństwa (rozvodu pozasądowego). Rozwiązanie małżeństwa następować będzie w drodze czynności podejmowanych przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego, który będzie weryfikować spełnienie ustawowych przesłanek rozvodu pozasądowego i dokona odpowiednich wpisów w rejestrze stanu cywilnego. Zakłada się, że z rozvodu pozasądowego będą mogli skorzystać tylko małżonkowie będący oboje obywatelami polskimi albo małżonkowie nieposiadający wspólnego obywatelstwa, którzy mają miejsce zamieszkania w Polsce. W literaturze zagranicznej zwraca się uwagę na fakt, że coraz więcej ustawodawstw proponuje wyłączenie udziału sądów w rozwiązywaniu małżeństw z uwagi na długi czas trwania postępowań sądowych. Por. M. Kramme, *Private Divorce in Light of the Recast of the Brussels IIbis Regulation*, „Zeitschrift für das Privatrecht der Europäischen Union” 2021/18(3), s. 101 i n.

2 EU:C:2022:879 – dalej wyrok C-646/20, *Senatsverwaltung für Inneres und Sport*.

3 Dz.Urz. WE L 338, s. 1, ze zm. – dalej rozporządzenie Bruksela II bis.

4 Dz.Urz. UE L 178, s. 1, ze zm. – dalej rozporządzenie Bruksela II ter.

5 Uznawanie powoduje rozciągnięcie skutków orzeczenia, jakie ma ono w państwie członkowskim jego pochodzenia na państwo członkowskie, w którym uznanie nastąpiło, przy czym skutki orzeczenia sądu państwa członkowskiego pochodzenia w państwie członkowskim uznającym następują w tym samym momencie, w którym skutki tego orzeczenia występują w państwie członkowskim pochodzenia orzeczenia. Tak M. Zaliszko [w:] *Jurysdykcja, uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę. Komentarz do Rozporządzenia Rady UE 2019/1111*, red. J. Gołaczyński, Warszawa 2022, s. 284, nb 12.

dotatkową o rozwiązaniu małżeństwa (rozwód pozasądowy). Planowana jest dwuetapowa procedura pozasądowego rozwiązania małżeństwa. Podczas etapu pierwszego małżonkowie, którzy zamierzają rozwiązać małżeństwo, mogą udać się do wybranego urzędu stanu cywilnego w celu złożenia pisemnych zapewnień, potwierdzających istnienie przesłanek rozvodu pozasądowego. Etap drugi obejmuje złożenie oświadczeń o rozwiązaniu małżeństwa, które mają formę ustną i są dokumentowane odpowiednim protokołem. Etap ten kończy się dołączeniem przez kierownika urzędu stanu cywilnego do aktu małżeństwa wzmianki dodatkowej o rozwiązaniu związku małżeńskiego⁶. Wzmianka ta ma charakter konstytutywny, co oznacza, że wywołuje ona skutek w postaci rozwiązania małżeństwa, który następuje jednak z mocą wsteczną od chwili złożenia przez małżonków przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego oświadczeń o rozwiązaniu małżeństwa. Dokumentem potwierdzającym rozwiązanie małżeństwa w trybie pozasądowym będzie odpis aktu małżeństwa. Odpis skrócony ma zawierać adnotację o rozwodzie pozasądowym, natomiast odpis zupełny pełną treść wzmianki dodatkowej. Istotna jest też regulacja, zgodnie z którą jeżeli kierownik urzędu stanu cywilnego odmówi odebrania od małżonków zapewnień lub przyjęcia ich oświadczeń o rozwiązaniu małżeństwa, to zawiadomi małżonków na piśmie utrwalonym w postaci papierowej albo elektronicznej o przyczynach odmowy i o możliwości żądania przed sądem rozwiązania małżeństwa przez rozwód. Odmowa kierownika urzędu stanu cywilnego nie jest decyzją administracyjną i nie będzie podlegać zaskarżeniu. Każdy z małżonków zainteresowany rozwiązaniem małżeństwa będzie jednak mógł wówczas wystąpić do sądu z pozwem o rozwód⁷.

Nie budzi wątpliwości, że orzeczenie sądu rozwiązujące małżeństwo jest uznawane w innych państwach członkowskich. Problematiczne może być uznawanie zagranicą rozvodu przeprowadzonego w trybie pozasądowym, wobec tego, że organ (np. kierownik urzędu stanu cywilnego/notariusz⁸), przed którym dokonano określonych prawem danego państwa czynności wymaganych do rozwiązania małżeństwa, nie wydaje „orzeczenia”. W związku z powyższym powstaje pytanie, czy

i na podstawie jakich regulacji nastąpić może jego uznanie⁹. Jak się wydaje, uznanie w innym państwie członkowskim rozwiązania małżeństwa, które nastąpiło w trybie pozasądowym zgodnie z projektowanymi regulacjami, może wynikać albo z traktowania dołączenia wzmianki dodatkowej w akcie małżeństwa jako „orzeczenia”, albo z potraktowania aktu małżeństwa z tą wzmianką jako „dokumentu urzędowego” podlegającego uznaniu¹⁰. W artykule skupiono się przede wszystkim na argumentacji pozwalającej potraktować dołączenie wzmianki dodatkowej w akcie małżeństwa jako „orzeczenia”.

2. Stan prawny – rozporządzenie Bruksela II bis i rozporządzenie Bruksela II ter

Przedstawiając stan prawny, należy w pierwszej kolejności odwołać się do uchylonego rozporządzenia Bruksela II bis, a następnie do obowiązującego rozporządzenia Bruksela II ter¹¹.

Z motywu 8 rozporządzenia Bruksela II bis wynika, że w odniesieniu do orzeczeń rozwodowych, o separacji lub unieważnieniu małżeństwa powinno mieć ono zastosowanie wyłącznie w stosunku do rozwiązania małżeństwa, a nie takich kwestii, jak przyczyny rozvodu, skutki majątkowe małżeństwa lub inne możliwe kwestie uboczne. Zgodnie z motywem 21 rozporządzenia Bruksela II bis uznawanie i wykonywanie orzeczeń wydanych w państwie członkowskim powinno opierać się na zasadzie wzajemnego zaufania, a podstawy nieuznania orzeczenia powinny być ograniczone do niezbędnego minimum. Dokumenty urzędowe oraz porozumienia stron, które są wykonalne w jednym państwie

9 Problem ten dotyczy także innych państw. Zob. np. wątpliwości podnoszone w literaturze francuskiej, C. Cohen, *Le divorce sans juge: un divorce sans efficacité internationale?*, „Petites Affiches” 2019/104, s. 53 i n. Por. P. Hammje, *Le divorce par consentement mutuel extrajudiciaire et le droit international privé. Les aleas d'un divorce sans for*, „Revue critique de droit international privé” 2017/2, s. 151; G. Payan, *Le divorce par consentement mutuel extrajudiciaire et le droit international privé*, „Revue Lexsociété” 2022, <https://hal.science/hal-03518384/> (dostęp: 24.09.2025 r.). Zob. też M. Kontogeorgou, *Die neue einvernehmliche Scheidung in Griechenland im Spiegel der EuEheVO*, „Neue Zeitschrift für Familienrecht” 2018/9, s. 385 i n.

10 Co do zasady orzeczenia w sprawach małżeńskich wydawane w jednym z państw członkowskich są automatycznie uznawane (*ex lege*) w innych państwach członkowskich, bez konieczności stosowania jakiegokolwiek postępowania w sprawie uznania. Dokumenty urzędowe oraz porozumienia między stronami dotyczące separacji i rozvodu, które mają wiążącą moc prawną w jednym państwie członkowskim, traktuje się natomiast jako równoważne „orzeczeniom” do celów stosowania przepisów o uznaniu. W razie wydania dokumentu będzie on mógł stanowić przedmiot uznania na zasadach analogicznych do orzeczenia sądowego pod warunkiem, że jurysdykcja w sprawie, w której został on wydany, przysługiwałaby sądom państwa członkowskiego, w których został wydany. W związku z powyższym wymogiem uznania dokumentów urzędowych pochodzących z innego państwa członkowskiego jest to, aby zostały one sporządzone lub zarejestrowane przez organy państwa, którego sądy miałyby jurysdykcję w sprawie. Tak P. Rodziewicz [w:] *Jurysdykcja, uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę. Komentarz do Rozporządzenia Rady UE 2019/1111*, red. J. Gołaczyński, Warszawa 2022, s. 361, nb 2. Należy też odnotować, że uznawanie *ex lege* jest jednym z kilku modeli uznawania zagranicznych orzeczeń sądowych. Zob. M. Kostwiński, *Uznawanie rozstrzygnięć rozwodowych wydanych przez organy państw obcych z perspektywy kierownika USC*, „Metryka. Studia z zakresu prawa osobowego i rejestracji stanu cywilnego” 2023/1–2, s. 16–17.

11 Powołanie obu rozporządzeń jest istotne z dwóch powodów. Po pierwsze, umożliwi dokonanie porównania uchylonych regulacji z regulacjami obowiązującymi, po drugie, oba rozporządzenia zostały uwzględnione w wyroku C-646/20, *Senatsverwaltung für Inneres und Sport*. Por. też art. 100 rozporządzenia Bruksela II ter, obejmujący przepisy przejściowe.

6 Zasadniczo wzmianka dodatkowa służy zapewnieniu zgodności treści aktu stanu cywilnego ze stanem rzeczywistym. Dołączenie wzmianki dodatkowej polega na dokonaniu w akcie stanu cywilnego wpisu aktualizującego lub uzupełniającego zawarte w nim dane. Tak J. Pawliczak, *Forma prawna odmowy dołączenia wzmianki dodatkowej do aktu stanu cywilnego na podstawie nieuznania zagranicznego orzeczenia*, „Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego” 2020/4, s. 29. T. Strumiłło, *Wzmianki dodatkowe dołączone do aktu stanu cywilnego na podstawie rozstrzygnięć organów państw obcych*, „Metryka. Studia z zakresu prawa osobowego i rejestracji stanu cywilnego” 2016/1, s. 88, podaje, że podstawą dołączenia wzmianki dodatkowej do aktu stanu cywilnego mogą być zarówno rozstrzygnięcia sądów państw obcych, rozstrzygnięcia sądów niepaństwowych (wyznaniowych, kościelnych), jak również rozstrzygnięcia innych organów państw obcych (w szczególności organów administracyjnych), jeżeli dotyczą spraw cywilnych w rozumieniu art. 1 ustawy z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2024 r. poz. 1568 ze zm.). W omawianym w artykule przypadku dołączenie wzmianki dodatkowej ma swoją podstawę w projektowanych przepisach.

7 Zob. <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/projekty-aktow-prawnych4>; <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12397656> (dostęp: 24.09.2025 r.).

8 Kwestie uznawania rozvodu przeprowadzonego w trybie pozasądowym przez notariusza omawia A. Bieranowski, *Rozłączenie małżonków – rozważania na temat notarialnego rozvodu i separacji*, „Rejent” 2024/2, s. 88 i n. Zob. też powołaną przez autora literaturę zagraniczną.

członkowskim, powinny być równoważne z „orzeczeniami” na potrzeby stosowania przepisów o uznawaniu i wykonywaniu (motyw 22 rozporządzenia Bruksela II *bis*).

Rozporządzenie Bruksela II *bis* ma zastosowanie, bez względu na rodzaj sądu, w sprawach cywilnych dotyczących m.in. rozwodu, separacji lub unieważnienia małżeństwa (art. 1 ust. 1 lit. a). W art. 2 pkt 1 rozporządzenia Bruksela II *bis* wskazano, że „sąd” obejmuje wszelkie organy państw członkowskich, które są właściwe w sprawach, które wchodzą w zakres stosowania rozporządzenia Bruksela II *bis*. Zgodnie z art. 2 pkt 4 rozporządzenia Bruksela II *bis* „orzeczenie” oznacza każde wydane przez sąd państwa członkowskiego orzeczenie o rozwodzie, separacji albo unieważnieniu małżeństwa, jak również każde orzeczenie dotyczące odpowiedzialności rodzicielskiej, niezależnie od tego, w jaki sposób nazywane jest dane orzeczenie, w tym wyrok lub postanowienie. Zgodnie z art. 21 ust. 1 i 2 rozporządzenia Bruksela II *bis* orzeczenie wydane w jednym państwie członkowskim jest uznawane w innych państwach członkowskich bez potrzeby przeprowadzania specjalnego postępowania. Nie wymaga się przeprowadzania specjalnego postępowania dla celów dokonywania wpisów w księgach stanu cywilnego państwa członkowskiego na podstawie wydanego w innym państwie członkowskim orzeczenia o rozwodzie, separacji lub unieważnieniu małżeństwa, od którego zgodnie z prawem tego państwa członkowskiego nie mogą zostać wniesione żadne dalsze środki zaskarżenia. Niemniej jednak każda zainteresowana strona może wystąpić z wnioskiem o ustalenie, że orzeczenie podlega lub nie podlega uznaniu (art. 21 ust. 3 rozporządzenia Bruksela II *bis*)¹². Wystawianie zaświadczeń uregulowano w art. 39 rozporządzenia Bruksela II *bis*. Artykuł 46 rozporządzenia Bruksela II *bis* stanowi, że dokumenty urzędowe, które zostały sporządzone i są wykonalne w jednym państwie członkowskim, jak również porozumienia między stronami, które są wykonalne w państwie członkowskim, w którym zostały zawarte, uznaje się i stwierdza ich wykonalność na tych samych warunkach jak orzeczenia.

Podobne stwierdzenie, jak w motywie 8 rozporządzenia Bruksela II *bis*, znajduje się w motywie 9 rozporządzenia Bruksela II *ter*. W odniesieniu do pojęcia sądu istotne znaczenie ma motyw 14 rozporządzenia Bruksela II *ter*, z którego wynika, że pojęcie „sąd” należy rozumieć szeroko, tak by obejmowało ono również organy administracyjne lub inne organy, takie jak np. notariusze, które wykonują jurysdykcję w określonych sprawach małżeńskich lub sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej. Każde porozumienie zatwierdzone przez sąd po zbadaniu zgodnie z prawem krajowym i procedurą krajową istoty sprawy powinno być uznawane lub wykonywane tak jak „orzeczenie”. Innym porozumieniem, które nabierają wiążącej mocy prawnej w państwie członkowskim pochodzenia na skutek formalnej interwencji organu publicznego lub innego organu, o którym państwo członkowskie poinformowało w tym celu Komisję, należy nadawać skuteczność w innych państwach członkowskich zgodnie z przepisami szczegółowymi dotyczącymi dokumentów urzędowych i porozumień przewidzianymi w rozporządzeniu Bruksela II *ter*. Powołane rozporządzenie

nie powinno umożliwiać swobodnego „obiegu porozumień” mających wyłącznie prywatny charakter. Należy jednak umożliwić wykorzystanie w innym państwie porozumień, które nie są orzeczeniem ani dokumentem urzędowym, ale które zostały zarejestrowane przez organ publiczny właściwy do dokonania rejestracji. Takimi organami mogą być notariusze rejestrujący porozumienia, nawet jeżeli wykonują oni wolny zawód. Jak wynika z motywu 15 rozporządzenia Bruksela II *ter* w odniesieniu do pojęcia „dokument urzędowy”, pojęcie „uprawnienie” należy interpretować w sposób autonomiczny zgodnie z definicją „dokumentu urzędowego” stosowaną horyzontalnie w innych unijnych aktach prawnych oraz w kontekście celów rozporządzenia Bruksela II *ter*. W motywie 54 rozporządzenia Bruksela II *ter* podkreślono, że wzajemne zaufanie do działania wymiaru sprawiedliwości w Unii stanowi podstawę zasady, zgodnie z którą orzeczenia w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej wydawane w jednym z państw członkowskich powinny być uznawane we wszystkich państwach członkowskich, bez konieczności stosowania jakiegokolwiek postępowania w sprawie uznawania. W szczególności w momencie otrzymania wydanego w innym państwie członkowskim orzeczenia, w którym stwierdza się rozwód, separację lub unieważnienie małżeństwa i które nie podlega już zaskarżeniu w państwie pochodzenia, właściwe organy państwa członkowskiego, do którego skierowano pozew lub wniosek, powinny uznać to orzeczenie z mocy prawa bez konieczności przeprowadzania jakiegokolwiek specjalnego postępowania i powinny dokonać odpowiednich wpisów w swoich aktach stanu cywilnego. To prawo krajowe określa, czy na przesłanki odmowy uznania może powoływać się jedna ze stron lub czy są one badane z urzędu, jak przewiduje prawo krajowe. Nie oznacza to, że strona zainteresowana nie może wystąpić z wnioskiem o wydanie orzeczenia stwierdzającego, że nie istnieją żadne przesłanki odmowy uznania, o których mowa w rozporządzeniu Bruksela II *ter*. Kwestia tego, kogo można uznać za stronę zainteresowaną, uprawnioną do wystąpienia z takim wnioskiem, powinna być regulowana prawem krajowym państwa członkowskiego, w którym wystąpiono z takim wnioskiem. W motywie 55 rozporządzenia Bruksela II *ter* wskazano, że uznawanie i wykonywanie orzeczeń, dokumentów urzędowych i porozumień wydanych w jednym z państw członkowskich powinno opierać się na zasadzie wzajemnego zaufania. Oznacza to, że podstawy odmowy uznania powinny być ograniczone do minimum w związku z zasadniczym celem rozporządzenia Bruksela II *ter*, jakim jest m.in. ułatwienie uznawania i wykonywania orzeczeń, dokumentów urzędowych i porozumień. W motywie 70 zd. 1 rozporządzenia Bruksela II *ter* podkreślono, że dokumenty urzędowe oraz porozumienia między stronami dotyczące separacji i rozwodu, które mają wiążącą moc prawną w jednym państwie członkowskim, należy traktować jako równoważne „orzeczeniom” do celów stosowania przepisów o uznawaniu.

Podobnie jak rozporządzenie Bruksela II *bis*, rozporządzenie Bruksela II *ter* ma zastosowanie m.in. w sprawach cywilnych dotyczących rozwodu, separacji lub unieważnienia małżeństwa (art. 1 ust. 1 lit. a). Sposób rozumienia pojęcia „orzeczenia” został doprecyzowany. Artykuł 2 ust. 1 rozporządzenia Bruksela II *ter* stanowi, że „orzeczenie” oznacza orzeczenie sądu państwa członkowskiego, obejmujące postanowienie, zarządzenie lub wyrok i orzekające rozwód, separację lub unieważnienie małżeństwa lub odnoszące się do spraw dotyczących

12 Szerzej o trybie uznania zob. J. Gołaczyński, *Uznanie i wykonalność orzeczeń dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej według rozporządzenia Bruksela II bis* [w:] *Kolizyjne i procesowe aspekty prawa rodzinnego*, red. J. Gołaczyński, W. Popiołek, Warszawa 2019, s. 76 i n.

odpowiedzialności rodzicielskiej. Jednak do celów rozdziału IV¹³ pojęcie „orzeczenie” obejmuje co do zasady: a) orzeczenie wydane w jednym z państw członkowskich i zarządzające powrót dziecka do innego państwa członkowskiego na podstawie konwencji haskiej z 1980 r., które musi zostać wykonane w państwie członkowskim innym niż państwo członkowskie, w którym je wydano; b) środki tymczasowe, w tym środki zabezpieczające, zarządzane przez sąd, który ma jurysdykcję do rozpoznania sprawy co do istoty, lub środki zarządzane zgodnie z art. 27 ust. 5 w związku z art. 15 rozporządzenia Bruksela II *ter*. W art. 2 ust. 2 pkt 1 i 2 rozporządzenia Bruksela II *ter* wskazano, że „sąd” oznacza każdy organ w państwie członkowskim posiadający jurysdykcję w sprawach wchodzących w zakres stosowania rozporządzenia Bruksela II *ter*¹⁴, a „dokument urzędowy” oznacza dokument, który został oficjalnie sporządzony lub zarejestrowany jako dokument urzędowy w państwie członkowskim w sprawach objętych zakresem stosowania rozporządzenia Bruksela II *ter* i którego urzędowy charakter: a) wynika z podpisu i treści dokumentu; oraz b) został stwierdzony przez organ publiczny lub inny organ uprawniony w tym celu. Państwa członkowskie przekazują Komisji informacje o tych organach zgodnie z art. 103 rozporządzenia Bruksela II *ter*. Kluczowym przepisem w zakresie uznawania jest art. 30 rozporządzenia Bruksela II *ter* (odpowiednik art. 21 rozporządzenia Bruksela II *bis*), który w ust. 1–3 stanowi, że orzeczenie wydane w jednym państwie członkowskim jest uznawane w innych państwach członkowskich bez potrzeby przeprowadzania specjalnego postępowania. Nie wymaga się przeprowadzania specjalnego postępowania dla celów dokonywania wpisów w księgach stanu cywilnego państwa członkowskiego na podstawie wydanego w innym państwie członkowskim orzeczenia o rozwodzie, separacji lub unieważnieniu małżeństwa, od którego zgodnie z prawem tego państwa członkowskiego nie przysługują żadne dalsze środki zaskarżenia. Niemniej każda zainteresowana strona może zgodnie z procedurami przewidzianymi art. 59–62 rozporządzenia Bruksela II *ter* oraz, w stosownych przypadkach, w sekcji 5 rozdziału IV i w rozdziale VI, wystąpić o wydanie orzeczenia stwierdzającego brak przesłanek odmowy uznania, o których mowa w art. 38 i 39 rozporządzenia Bruksela II *ter*¹⁵. Skuteczność systemu znoszącego procedurę *exequatur* została oparta na wydaniu stosownego zaświadczenia przez sąd państwa, w którym wydano orzeczenie. Wystawianie zaświadczeń uregulowano w art. 36 rozporządzenia Bruksela II *ter*¹⁶.

13 Uznawanie i wykonywanie.

14 W literaturze zauważa się, że tak szerokie ujęcie definicji sądu powoduje, że mieści ona również organy, które tradycyjnie nie należą do organów wymiaru sprawiedliwości, jak chociażby organy administracji oraz notariuszy. Tak P. Rodziewicz [w:] *Jurysdykcja...*, s. 70, nb 3.

15 M. Kostwiński, *Uznawanie...*, s. 33, zaznacza, że samo odmienne ukształtowanie procedury rozwodowej w innym porządku prawnym nie uzasadnia odmowy uznania obcego rozstrzygnięcia.

16 Planuje się, aby w ustawie z 28.11.2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz.U. z 2025 r. poz. 594 ze zm.) dodać przepis o następującej treści: „Art. 50a. 1. Jeżeli małżeństwo zostało rozwiązane w drodze rozwodu pozasądowego, każdy z rozwiedzionych małżonków może złożyć wniosek o wydanie odpisu zupełnego aktu małżeństwa wraz z zaświadczeniem, o którym mowa w art. 36 ust. 1 l. a) rozporządzenia Rady (UE) 2019/1111 z dnia 25 czerwca 2019 r. (...), na potrzeby uznania rozwodu pozasądowego w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej. 2. Zaświadczenie dotyczy wzmianki dodatkowej o rozwiązaniu małżeństwa w drodze rozwodu pozasądowego. 3. Odpis zupełny aktu małżeństwa oraz zaświadczenie, o którym mowa w ust. 1, są wydawane na piśmie utrwalonym w postaci papierowej albo elektronicznej”. Zob. <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12397656/katalog/13127355#13127355> (dostęp: 24.09.2025 r.).

Przepis ten jest bardziej szczegółowy w porównaniu do swojego odpowiednika z rozporządzenia Bruksela II *bis*. Zgodnie z art. 65 rozporządzenia Bruksela II *ter* dokumenty urzędowe i porozumienia¹⁷ dotyczące separacji i rozwodu, które mają wiążącą moc prawną w państwie członkowskim pochodzenia, są uznawane w innych państwach członkowskich bez potrzeby przeprowadzania specjalnego postępowania. Przepisy sekcji 1 rozdziału IV rozporządzenia Bruksela II *ter* stosuje się odpowiednio, o ile sekcja 4 nie stanowi inaczej. Wydawanie zaświadczeń dotyczących dokumentu urzędowego lub porozumienia uregulowano w art. 66 rozporządzenia Bruksela II *ter*.

Z powyższych regulacji wynika m.in., że rozporządzenie Bruksela II *ter* nie zmienia zasadniczo podejścia do uznawania orzeczeń rozwodowych – nadal obowiązuje zasada automatycznego uznania. Nowe rozporządzenie systematyzuje procedury, dodając więcej szczegółów oraz zwiększając przewidywalność i spójność stosowania przepisów. Rozszerza także zakres zastosowania regulacji dotyczących uznawania dokumentów urzędowych i porozumień.

3. Orzecznictwo TS

Orzeczeniem odnoszącym się pośrednio do możliwości rozwiązania małżeństwa bez udziału organu państwowego był wyrok TS z 20.12.2017 r., C-372/16, Soha Sahyouni przeciwko Raja Mamisch¹⁸. Wobec tego, że został on już w literaturze omówiony¹⁹, warto jedynie przypomnieć, że TS stwierdził, iż na tle definicji pojęcia „rozvodu”, którą zawarto w rozporządzeniu Bruksela II *bis*, z celów zamierzonych w rozporządzeniu Rady (UE) nr 1259/2010 z 20.12.2010 r. w sprawie wprowadzenia w życie wzmocnionej współpracy w dziedzinie prawa właściwego dla rozwodu i separacji prawnej²⁰ wynika, że rozporządzenie to obejmuje jedynie rozwody orzeczone albo przez sąd państwowy, albo przez organ publiczny lub pod jego kontrolą.

17 J. Gołaczyński, M. Zalisko, *Przesłanki odmowy uznania orzeczenia w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej w rozporządzeniu nr 2019/1111*, „Polski Proces Cywilny” 2022/4, s. 642, jako przykład porozumienia podaje rozwody pozasądowe. Podobnie O. Bobrzyńska, *Nowa unijna regulacja spraw małżeńskich i rodzinnych – rozporządzenie Rady (UE) 2019/1111*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2020/3, s. 524–525.

18 EU:C:2017:988 – dalej wyrok C-372/16, Sahyouni. Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym przedstawiono w ramach sporu dotyczącego postępowania w sprawie uznania orzeczenia rozwodowego wydanego przez sąd wyznaniowy w państwie trzecim.

19 M. Pilich, *Uznawanie rozwodów prywatnych w unijnym prawie kolizyjnym objętym wzmocnioną współpracą państw członkowskich – wprowadzenie i wyrok Trybunału Sprawiedliwości z 20.12.2017 r., C-372/16, Soha Sahyouni przeciwko Raja Mamisch*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2021/10, s. 48–60. Autor zaznacza m.in., że o ile w Niemczech można odnotować tendencję do traktowania dokumentów urzędowych lub orzeczeń potwierdzających rozwód jako raczej nienadających się do uznania w znaczeniu procesowym, co prowadzi do badania materialnoprawnej skuteczności rozwodu przez sąd zgodnie z właściwym prawem, o tyle np. w Austrii jest odwrotnie. M. Pilich, *Uznawanie rozwodów...*, s. 50. Zob. też A. Dutta, *Private divorces outside Rome III and Brussels II bis? The Sahyouni gap*, „Common Market Law Review” 2019/56(6), s. 1661 i n.; J. Antomo, *Anerkennung ausländischer Privatscheidungen – Rom III-Verordnung analog?*, „Neue Juristische Wochenschrift” 2018/71(7), s. 435 i n.; K. Bogdzevič, N. Kaminskienė, L. Vaigė, *Non-judicial Divorces and the Brussels II bis Regulation: to Apply or not Apply?*, „International Comparative Jurisprudence” 2021/7(1), s. 31 i n. oraz wskazaną tam literaturę.

20 Dz. Urz. UE L 343, s. 10 – tzw. rozporządzenie Rzym III, do którego Polska nie przystąpiła. Rozporządzenie to zmierza do ujednolicenia w UE norm prawa prywatnego międzynarodowego w sprawach o rozwód i separację. Zob. też P. Mostowik, *Kwestia przystąpienia przez Polskę do rozporządzenia unijnego Rzym III*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2016/10, s. 36 i n.

Z perspektywy zasygnalizowanego we wstępie problemu istotne znaczenie ma wyrok C-646/20, *Senatsverwaltung für Inneres und Sport*. W sprawie złożono wnioski o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, który dotyczył wykładni rozporządzenia Bruksela II *bis*. Spór koncentrował się wokół odmowy wydania przez niemiecki organ nadzoru w sprawach dotyczących stanu cywilnego zezwolenia na wpisanie do niemieckiego rejestru małżeństw rozwodu, który nastąpił w trybie pozasądowego postępowania we Włoszech, ze względu na brak uprzedniego uznania tego rozwodu przez właściwy niemiecki organ sądowy.

W pierwszej kolejności TS przytoczył wskazane powyżej w pkt 2 przepisy, a także powołał kluczowe regulacje prawa niemieckiego i włoskiego. Następnie odniósł się do stanu faktycznego sprawy, zgodnie z którym 30.03.2017 r. małżonkowie stawili się po raz pierwszy przed włoskim urzędnikiem stanu cywilnego w celu wszczęcia pozasądowego postępowania rozwodowego. Po raz drugi stawili się przed tym urzędnikiem 11.05.2017 r. w celu potwierdzenia złożonego wcześniej oświadczenia. Stawiając się przed urzędnikiem po raz trzeci, 15.02.2018 r. oświadczyli, że pragną rozwiązać swoje małżeństwo, i wskazali jednocześnie, że nie toczy się żadne postępowanie w tym przedmiocie. Oświadczenia te zostały jeszcze potwierdzone 26.04.2018 r. Następnie włoski urzędnik stanu cywilnego 2.07.2018 r. wydał zaświadczenie, o którym mowa w art. 39 rozporządzenia Bruksela II *bis*, potwierdzające rozwód.

Była żona zwróciła się do urzędu stanu cywilnego dla Berlina-Mitte o wpisanie tego rozwodu do rejestru małżeństw dla Berlina. Powziąwszy wątpliwość, czy rejestracja ta nie wymaga jednak uprzedniego uznania, urząd ten, za pośrednictwem organu nadzoru w sprawach dotyczących stanu cywilnego, wniósł sprawę do właściwego *Amtsgericht* (sąd rejonowy). Postanowieniem z 1.07.2019 r. sąd ten orzekł, że wpis do rejestru małżeństw rozwodu uzyskanego w trybie pozasądowym jest możliwy dopiero po jego uznaniu przez właściwy organ sądowy, w tym przypadku przez urząd ds. sprawiedliwości, ochrony konsumentów i walki z dyskryminacją dla Berlina (dalej urząd ds. sprawiedliwości)²¹. Wniosek o uznanie złożony do urzędu ds. sprawiedliwości został jednak oddalony ze względu na to, że nie dotyczył orzeczenia wymagającego uznania. Trybunał Sprawiedliwości wskazał następnie, że postępowanie przed *Kammergericht* (wyższy sąd krajowy) w przedmiocie wniesionego odwołania od oddalenia tego wniosku pozostaje w toku. Była żona wniosła ponadto do *Kammergericht* odwołanie od postanowienia z 1.07.2019 r., które zostało uwzględnione. Sąd ten zakazał urzędowi stanu cywilnego właściwemu dla Berlina-Mitte uzależnienia wpisu do rejestru małżeństw rozwodu uzyskanego we Włoszech od uprzedniego uznania przez urząd ds. sprawiedliwości.

Organ nadzoru w sprawach dotyczących stanu cywilnego wniósł do *Bundesgerichtshof* (sąd odsyłający) skargę kasacyjną na to orzeczenie w celu przywrócenia mocy wiążącej postanowienia z 1.07.2019 r. Sąd odsyłający rozważał, czy w kontekście

pojęcia „orzeczenia”, o którym mowa w art. 21 rozporządzenia Bruksela II *bis* w zw. z art. 2 pkt 4 tego rozporządzenia, zasady przewidziane w tym rozporządzeniu w zakresie uznawania orzeczeń rozwodowych znajdują zastosowanie do rozwodu wynikającego z porozumienia zawartego przez małżonków i ogłoszonego przez urzędnika stanu cywilnego danego państwa członkowskiego zgodnie z jego ustawodawstwem. W przekonaniu sądu odsyłającego należało ustalić, czy pojęcie „orzeczenia” powinno być interpretowane w ten sposób, że obejmuje ono jedynie akty wydane przez sąd lub organ wykonujący prerogatywy władzy publicznej mające skutek konstytutywny, czy też pojęcie to obejmuje również prywatne akty prawne stanowiące wyraz autonomicznej woli stron, przyjęte bez takiego udziału ze skutkiem konstytutywnym właściwym organowi państwowemu, jak ma to miejsce w przypadku „procedury” włoskiej. Sąd odsyłający podkreślił, że ani treść przepisów, ani wnioski płynące z wyżej powołanego wyroku C-372/16, *Sahyouni* nie pozwalają na rozstrzygnięcie tej kwestii. Zdaniem sądu odsyłającego rozporządzenie Bruksela II *bis* opiera się na założeniu, że jedynie orzeczenie rozwodowe wydane przez organ publiczny, któremu przypisany jest konstytutywny skutek, pozwala zagwarantować ochronę „słabszego” małżonka przed niekorzystnymi skutkami rozwodu; organ taki jest bowiem w stanie, w ramach swoich uprawnień kontrolnych, zapobiec rozwodowi. Tymczasem nie jest tak w przypadku, gdy podstawa prawna rozwiązania małżeństwa opiera się na autonomicznej woli małżonków wyrażonej w prywatnym akcie prawnym, a udział władzy publicznej ogranicza się do funkcji ostrzegania, wyjaśniania, dowodowej lub doradczej, bez możliwości przeprowadzenia kontroli co do istoty. Sąd odsyłający dodał też, że z przepisów rozporządzenia Bruksela II *ter*, które uchyliło i zastąpiło rozporządzenie Bruksela II *bis*, wynika, że prawodawca unijny wprowadził w międzyczasie przepisy obejmujące rozwody takie jak przewidziane przez uregulowania włoskie rozpatrywane w postępowaniu głównym, co nie miało miejsca w czasie obowiązywania rozporządzenia Bruksela II *bis*. W razie gdyby uznano, że w przypadku rozwodów takich jak przewidziane w prawie włoskim nie może być mowy o „orzeczeniu”, sąd odsyłający domagał się ustalenia, czy uznanie takiego rozwodu jest możliwe na podstawie art. 46 rozporządzenia Bruksela II *bis*. Sąd odsyłający wykluczył taką możliwość z tego względu, że przepis ten, w przeciwieństwie do odpowiadającego mu przepisu rozporządzenia Bruksela II *ter*, wymienia wyłącznie „wykonalne” dokumenty urzędowe i porozumienia między stronami, co nie dotyczy kwestii rozwodu, lecz odpowiedzialności rodzicielskiej.

Udzielając odpowiedzi, TS wskazał m.in., że zarówno zasada wzajemnego zaufania między państwami członkowskimi, jak i zasada wzajemnego uznawania orzeczeń, która opiera się na wzajemnym zaufaniu między tymi państwami, mają w prawie Unii fundamentalne znaczenie, gdyż umożliwiają utworzenie i utrzymywanie przestrzeni bez granic wewnętrznych²². Podkreślił przy tym, że rozporządzenie Bruksela II *bis* może obejmować orzeczenia rozwodowe wydane w ramach postępowania sądowego i pozasądowego, o ile prawo państw członkowskich przyznaje również organom pozasądowym kompetencje w sprawach rozwodowych²³. Zdaniem TS wynika z tego,

21 W literaturze polskiej także zauważa się, że w praktyce problematyczne jest ustalenie, czy orzeczenie zagraniczne jest uznawane *ex lege*. Zob. K. Czernik, A. Krzeptowska-Sabała, S. Wojciechowski, *Procedura postępowania w zakresie dołączenia wzmianki do aktu stanu cywilnego na podstawie orzeczenia sądu państwa obcego lub rozstrzygnięcia innego organu państwa obcego. Studium przypadku do art. 108 ust. 1 Prawa o aktach stanu cywilnego*, „Metryka. Studia z zakresu prawa osobowego i rejestracji stanu cywilnego” 2018/2, s. 117.

22 Wyrok C-646/20, *Senatsverwaltung für Inneres und Sport*, pkt 43.

23 Wyrok C-646/20, *Senatsverwaltung für Inneres und Sport*, pkt 48.

że każde orzeczenie wydane przez takie organy pozasądowe właściwe w sprawach rozwodowych w państwie członkowskim, z wyjątkiem Królestwa Danii, powinno, na podstawie art. 21 rozporządzenia Bruksela II *bis*, być uznawane automatycznie w innych państwach członkowskich, z wyjątkiem Królestwa Danii, bez uszczerbku, po pierwsze, dla stosowania art. 22 tego rozporządzenia w odniesieniu do podstaw nieuznania, a po drugie, dla faktu, że do celów aktualizacji aktów stanu cywilnego w państwie członkowskim, w którym wystąpiono o uznanie, od orzeczenia nie może już przysługiwać środek odwoławczy²⁴. Trybunał Sprawiedliwości uściślił, że takiej wykładni pojęcia „orzeczenia” nie podważa okoliczność, iż w czasie opracowywania i przyjmowania rozporządzenia Bruksela II *bis* żadne państwo członkowskie nie przewidziało jeszcze w swoim ustawodawstwie możliwości przeprowadzenia przez małżonków rozvodu na drodze pozasądowej. Wspomniana wykładnia wynika bowiem bezpośrednio z szerokich i otwartych definicji pojęć „sądu” i „orzeczenia”, o których mowa, odpowiednio, w art. 2 pkt 1 i 4 tego rozporządzenia²⁵. Odnosząc się do stopnia kontroli, jaką powinien sprawować organ właściwy w sprawach rozwodowych, aby sporządzony przez niego dokument rozwodowy, w szczególności w ramach rozvodu za porozumieniem stron, mógł zostać uznany za „orzeczenie” TS powołał się na wyrok C-372/16, Sahyouni, zaznaczając, że każdy organ publiczny, który ma wydać „orzeczenie” w rozumieniu art. 2 pkt 4 rozporządzenia Bruksela II *bis*, powinien zachować kontrolę nad orzeczeniem rozvodu, co oznacza, że w ramach czynności dotyczących rozwodów za porozumieniem stron przeprowadza on badanie przesłanek rozvodu w świetle prawa krajowego oraz prawdziwości i ważności zgody małżonków na rozwód²⁶. Dalej zauważono, że rozporządzenie Bruksela II *ter*, które dokonało przekształcenia rozporządzenia Bruksela II *bis*, rozbudowało motyw 14, a zatem prawodawca Unii wyjaśnił, celem zachowania ciągłości, że porozumienia w sprawie rozvodu zatwierdzone przez organ sądowy lub pozasądowy po przeprowadzeniu badania co do istoty zgodnie z ustawodawstwem krajowym i procedurami krajowymi stanowią „orzeczenia” w rozumieniu art. 2 pkt 4 rozporządzenia Bruksela II *bis* i zastępujących go przepisów rozporządzenia Bruksela II *ter* oraz że to właśnie to badanie co do istoty odróżnia te orzeczenia od dokumentów urzędowych i od porozumień w rozumieniu tych rozporządzeń²⁷. W związku z tym, jeżeli właściwy organ pozasądowy zatwierdza porozumienie w sprawie rozvodu po zbadaniu go co do istoty, jest ono uznawane za „orzeczenie” zgodnie z art. 21 rozporządzenia Bruksela II *bis* i art. 30 rozporządzenia Bruksela II *ter*, podczas gdy inne porozumienia w sprawie rozvodu, które mają wiążące skutki prawne w państwie członkowskim pochodzenia, są uznawane, w zależności od przypadku, za dokumenty urzędowe lub porozumienia, zgodnie z art. 46 rozporządzenia Bruksela II *bis* i art. 65 rozporządzenia Bruksela II *ter*. W tym kontekście TS zauważył, że prawodawca Unii nie zamierzał wprowadzać innowacji i nowych zasad, lecz jedynie „wyjaśnić” z jednej strony zakres przepisu zawartego już w art. 46 rozporządzenia Bruksela II *bis*, a z drugiej strony – kryterium pozwalające

na odróżnienie pojęcia „orzeczenia” od pojęć „dokumentu urzędowego” i „porozumienia między stronami”, czyli kryterium dotyczące badania co do istoty²⁸. Zestawiając wskazane wyżej kryteria oceny z przepisami włoskimi, TS odpowiedział, że dla celów stosowania art. 21 ust. 1 rozporządzenia Bruksela II *bis* dokument rozwodowy sporządzony przez urzędnika stanu cywilnego państwa członkowskiego pochodzenia, obejmujący porozumienie w sprawie rozvodu zawarte przez małżonków i potwierdzone przez nich przed tym urzędnikiem zgodnie z wymogami przewidzianymi w uregulowaniu tego państwa, stanowi „orzeczenie”²⁹. Z uwagi na treść odpowiedzi udzielonej na pytanie pierwsze nie było potrzeby udzielenia odpowiedzi na pytanie drugie.

W literaturze zagranicznej wyrok ten został skrytykowany z trzech powodów. Po pierwsze, ze względu na przytoczoną argumentację; po drugie, ze względu na wnioski, jakie formułuje, i po trzecie, ze względu na implikacje, jakie ze sobą niesie³⁰.

4. Dołączenie wzmianki dodatkowej w akcie małżeństwa jako „orzeczenie”

Traktowanie dołączenia wzmianki dodatkowej w akcie małżeństwa, jako „orzeczenia”³¹ (a nie jedynie jako elementu „dokumentu urzędowego”) może budzić wątpliwości. Według TS na odróżnienie „orzeczenia” od „dokumentu urzędowego” i „porozumienia między stronami” pozwala kryterium dotyczące „badania co do istoty”. „Badanie istoty” w sprawach rozwodowych jest dość nieprecyzyjnym i nieuchwytnym wyznacznikiem, jednak, uwzględniając stanowisko TS, można założyć, że jeżeli organ w ramach czynności związanych z rozводом pozasądowym bada przesłanki rozvodu na tle prawa krajowego oraz swobodę podjęcia decyzji małżonków, to można twierdzić, że wydano w tym zakresie „orzeczenie”. Z projektowanych przez polskiego ustawodawcę regulacji wynika, że kierownik urzędu stanu cywilnego ma sprawować funkcję kontrolną, która wyraża się w dwuetapowej procedurze przyjmowania oświadczeń planujących się rozwieść małżonków. W pierwszej kolejności małżonkowie będą składać przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego pisemne zapewnienia, które zawierają m.in. oświadczenie, że między małżonkami nie toczy się

28 Wyrok C-646/20, Senatsverwaltung für Inneres und Sport, pkt 60 i 61. Z powyższego można wywieść, że odrębne i bardziej precyzyjne uregulowanie uznawania „dokumentów urzędowych” nie powinno mieć wpływu na sposób rozumienia pojęcia „orzeczenia” na tle przepisów regulujących uznawanie orzeczeń.

29 Por. R. Bujalski, *Sąd nie musi potwierdzić rozvodu przed zagranicznym USC. Omówienie wyroku TS z dnia 15 listopada 2022 r., C-646/20 (Senatsverwaltung für Inneres und Sport)*, LEX 2022.

30 E. Bargelli, *Reshaping the Boundaries Between 'Decision' and Party Autonomy. The CJEU on the Extrajudicial Italian Divorce*, „European Papers” 2023/8(1), s. 43–53. Autorka podkreśla m.in., że we Włoszech urzędnik nie weryfikuje rzeczywistego istnienia i ważności „zgody” małżonków na rozwód, ponieważ nie ma miejsca na zapytanie małżonków lub wysłuchanie ich ani na sprawdzenie ich rzeczywistej zdolności rozeznania i braku wad wyrażonej „zgody”. Zaznacza również, że urzędnik nie jest świadomy deklaracji podatkowych małżonków ani nie sprawdza ważności ani uczciwości żadnej „klausuli umownej”, a ponadto przepisy nie przewidują żadnej pomocy prawnej. W tym kontekście, w ocenie autorki, twierdzenie, że „umowa”/„porozumienie” podlega badaniu merytorycznemu – jak czyni to TS – jest dalekie od prawdy, a nawet mylące.

31 Warto odnotować, że również na tle aktów prawnych dotyczących jurysdykcji w sprawach związanych z dochodzeniem roszczeń pieniężnych pojęcie to powoduje wiele wątpliwości. Zob. M. Ticić, *The Notion of „Judgment” in the EU Regulations on Cross-Border Collection of Monetary Claims: A Change in Understanding?*, „European Papers” 2024/9(2), s. 557 i n.

24 Wyrok C-646/20, Senatsverwaltung für Inneres und Sport, pkt 49.

25 Wyrok C-646/20, Senatsverwaltung für Inneres und Sport, pkt 50.

26 Wyrok C-646/20, Senatsverwaltung für Inneres und Sport, pkt 54.

27 Wyrok C-646/20, Senatsverwaltung für Inneres und Sport, pkt 58 i 59.

sprawa o rozwód; oświadczenie o posiadaniu obywatelstwa polskiego albo o braku wspólnego obywatelstwa z drugim małżonkiem i posiadaniu miejsca zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej; oświadczenie, że małżonkowie nie mają wspólnych małoletnich dzieci; oświadczenie o pełnym i trwałym rozkładzie pożycia małżonków i informację o pouczeniu o odpowiedzialności karnej za złożenie fałszywego oświadczenia w określonych przypadkach. Co więcej przed odebraniem zapewnień od małżonków kierownik urzędu stanu cywilnego wyjaśni im doniosłość związku małżeńskiego, przepisy regulujące jego rozwiązanie, a także powiadomi małżonków o możliwości skorzystania z form wsparcia w kryzysie małżeńskim oraz pouczy o skutkach rozwiązania małżeństwa. Po zarejestrowaniu złożenia zapewnień w rejestrze rozwodów pozasądowych małżonkowie, jednocześnie obecni, będą mogli złożyć oświadczenia o rozwiązaniu małżeństwa przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego. Kierownik urzędu stanu cywilnego nie będzie mógł przyjąć oświadczeń małżonków, jeżeli od chwili złożenia zapewnień nie upłynął jeden miesiąc oraz gdy upłynęło więcej niż sześć miesięcy. Kierownik urzędu stanu cywilnego, przed którym małżonkowie mają złożyć oświadczenia o rozwiązaniu małżeństwa, sprawdzi tożsamość małżonków, wyjaśni im znaczenie związku małżeńskiego, pouczy o tym, że rozwiązanie małżeństwa wymaga dołączenia do aktu małżeństwa wzmianki dodatkowej i udokumentuje oświadczenia małżonków w formie protokołu, który podpiszą małżonkowie oraz kierownik urzędu stanu cywilnego.

Biorąc powyższe pod uwagę, można przyjąć, że kierownik urzędu stanu cywilnego będzie sprawować funkcję kontrolną w tym znaczeniu, że będzie miał możliwość odmowy przyjęcia zapewnień i oświadczeń. Proponuje się bowiem wprowadzić przepis, z którego wynika, że jeżeli kierownik urzędu stanu cywilnego odmówi odebrania od małżonków zapewnień lub przyjęcia ich oświadczeń o rozwiązaniu małżeństwa, powiadomi małżonków na piśmie utrwalonym w postaci papierowej albo elektronicznej o przyczynach odmowy i o możliwości żądania rozwiązania małżeństwa przez sąd. Kierownik urzędu stanu cywilnego odmówi odebrania od małżonków zapewnień lub przyjęcia ich oświadczeń o rozwiązaniu małżeństwa, jeżeli będą istniały przewidziane ustawą przeszkody wyłączające rozwiązanie małżeństwa w drodze rozwodu pozasądowego. Taką przeszkodą może być np. brak rocznego stażu małżeńskiego, co poniekąd również stanowi dodatkową formę kontroli³².

W literaturze³³ wskazuje się, że „badanie istoty sprawy” powinno być właściwie stosowane w przypadkach, w których organ zachowuje dyskrejonalną władzę w badaniu spraw rozwodowych i może odmówić zatwierdzenia określonej klauzuli lub umowy/porozumienia jako całości. Powyższe następuje, m.in. gdy interesy małoletnich lub „słabszego” małżonka nie są uwzględnione przez wolę stron. W zakresie wymienionego warunku związanego z ochroną „słabszego” małżonka polski ustawodawca zakłada możliwość odmowy odebrania od małżonków zapewnień lub przyjęcia ich oświadczeń o rozwiązaniu małżeństwa w określonych przypadkach.

32 W uzasadnieniu do projektu podkreślono, że oczekiwanie, by małżeństwo trwało co najmniej jeden rok, ma wykluczyć nieprzemysłne inicjowanie rozwodów pozasądowych, a także zniechęcać do pochopnego zawierania małżeństw czy też do aranżowania związków fikcyjnych, zawieranych z zamiarem ich niezwłocznego rozwiązania.

33 E. Bargelli, *Reshaping...*, s. 52.

Ochronę „słabszego” małżonka mają też zapewnić odpowiednie pouczenia³⁴. Jeśli zaś chodzi o ochronę interesów małoletnich, to wykluczono możliwość rozwiązania małżeństwa dla osób, które mają wspólne małoletnie dzieci.

Nawet jednak, jeżeli uznać powyższą argumentację za nieprzekonującą warto zauważyć, że projektowana procedura rozwodu pozasądowego kończy się dołączeniem przez kierownika urzędu stanu cywilnego do aktu małżeństwa wzmianki dodatkowej o rozwiązaniu związku małżeńskiego. Wzmianka ta ma charakter konstytutywny, co oznacza, że wywołuje ona skutek w postaci rozwiązania małżeństwa, który następuje z mocą wsteczną od chwili złożenia przez małżonków przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego oświadczeń o rozwiązaniu małżeństwa. Kwalifikacja wzmianki dodatkowej w akcie małżeństwa jako „orzeczenia” może zostać osiągnięta w drodze rozumowania opartego na założeniu, że dla celów rozporządzenia Bruksela II *ter* interwencja właściwego organu publicznego jest konstytutywna i konieczna do spowodowania rozwiązania małżeństwa. Argument ten opiera się na spostrzeżeniu, że wyłącznie autonomiczna wola małżonków nie wystarcza, aby rozwiązać małżeństwo. Przyjęcie założenia, że niezbędnym elementem procedury rozwiązania małżeństwa jest czynność organu publicznego o charakterze rejestracyjnym (tj. dołączenie wzmianki dodatkowej), dokonana po uprzedniej ocenie określonych przesłanek ustawowych i sporządzeniu odpowiednich dokumentów, daje podstawy do traktowania rozwodu pozasądowego, realizowanego przez dokonanie wzmianki dodatkowej w akcie małżeństwa, jako „orzeczenia” w szerokim rozumieniu tego słowa przyjmowanym aktualnie na tle regulacji unijnych. Zastosowanie w tym przypadku zasad przewidzianych dla uznawania orzeczeń zminimalizuje ryzyko odmowy przyznania skuteczności polskiemu rozwodowi pozasądowemu w przypadku powoływania się na taki rozwód za granicą.

Za tym, aby dołączenie wzmianki dodatkowej w akcie małżeństwa traktować jako „orzeczenie” i podobnie jak TS interpretować pojęcie „orzeczenia” szeroko, przemawia też fakt, że taki sposób rozumienia pojęcia gwarantuje przewidywalność, stabilność i spójność systemu prawnego³⁵. Trzeba przy tym pamiętać, że celem rozporządzenia Bruksela II *ter* jest zwiększenie poziomu wzajemnego uznawania orzeczeń w sprawach cywilnych.

Nie bez znaczenia jest też okoliczność, że polski ustawodawca proponuje, aby rozwód pozasądowy był alternatywą dla rozwodu sądowego. W większości państw, np. we Francji³⁶, Estonii, Łotwie i Portugalii, ustawodawca nie zapewnia alternatywy w tym zakresie; innymi słowy, jeśli małżonkowie osiągną obopólną zgodę, nie mogą uzyskać rozwodu sądowego³⁷. W Polsce wybór ma zostać pozostawiony małżonkom.

34 Por. D. Wybrańczyk, *Ochrona „strony słabszej” w rozwodach pozasądowych*, „Przegląd Legislacyjny” 2024/2, s. 113 i n.

35 Na okoliczność, że korzystne byłoby uwzględnienie rozwodów pozasądowych w rozporządzeniu Bruksela II *bis* (obecnie Bruksela II *ter*) wskazują K. Bogdzevič, N. Kaminskienė, L. Vaigė, *Non-judicial...*, s. 31 i n. Autorki podkreślają, że zapewniłoby to większą pewność prawną dla małżeństw międzynarodowych. Jak się wydaje, podobnie M. Kostwiński, *Uznawanie...*, s. 27, który podaje, że orzeczeniem podlegającym uznaniu na tle obu rozporządzeń jest rozstrzygnięcie organu administracji publicznej o rozwodzie, a nawet akt notarialny zatwierdzający rozwiązanie małżeństwa przez rozwód.

36 A. Cathelineau-Roulaud, *Le nouveau divorce sans juge*, „Petites Affiches” 2017/250, s. 10 i n.

37 Za K. Bogdzevič, N. Kaminskienė, L. Vaigė, *Non-judicial...*, s. 33.

Dodatkowo należy pamiętać, że planuje się, aby w określonych przypadkach istniała możliwość unieważnienia rozwodu pozasądowego³⁸, przede wszystkim wtedy, gdy w chwili składania oświadczeń o rozwiązaniu małżeństwa małżonkowie mieli wspólne małoletnie dzieci. Ponadto powództwo o unieważnienie rozwodu pozasądowego będzie mógł wnieść małżonek, który w chwili składania oświadczenia o rozwiązaniu małżeństwa działał:

- a) w stanie wyłączającym świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli;
- b) pod wpływem bezprawnej groźby drugiego małżonka lub osoby trzeciej, jeżeli z okoliczności wynika, że składający oświadczenie mógł się obawiać, że jemu samemu lub innej osobie grozi poważne niebezpieczeństwo osobiste lub majątkowe;
- c) pod wpływem błędu, wywołanego podstępnie przez drugiego małżonka, uzasadniającego przypuszczenie, że gdyby małżonek nie działał pod wpływem błędu i ocenił sprawę rozsądnie, nie złożyłby oświadczenia o rozwiązaniu małżeństwa; podstęp osoby trzeciej jest jednoznaczny z podstępem drugiego małżonka, jeżeli ten o podstępie wiedział.

Jak już zaznaczono, zgodnie z projektowanymi przepisami kierownik urzędu stanu cywilnego odmawia odebrania od małżonków zapewnień lub przyjęcia ich oświadczeń o rozwiązaniu małżeństwa, jeżeli istnieją przewidziane ustawą przeszkody wyłączające rozwiązanie małżeństwa w drodze rozwodu pozasądowego. Nie przewidziano możliwości zaskarżenia tej odmowy. W tym kontekście można podnieść zarzut, że dołączenie wzmianki dodatkowej w akcie małżeństwa nie powinno być traktowane jako „orzeczenie”, ponieważ, jak się podaje, aby mówić o „orzeczeniu” powinna istnieć możliwość odwołania się od niego³⁹.

Trybunał Sprawiedliwości wskazał, że każdy organ publiczny, który ma wydać „orzeczenie” w rozumieniu art. 2 pkt 4 rozporządzenia Bruksela II *bis*, powinien zachować kontrolę nad orzeczeniem rozwodu, co oznacza, że w ramach rozwodów za porozumieniem stron przeprowadza on badanie przesłanek rozwodu w świetle prawa krajowego oraz prawdziwości i ważności zgody małżonków na rozwód. Ten rodzaj kontroli można przyporządkować do umiarkowanego modelu kontroli, który zakłada nadzór nad przesłankami rozwodu i kontrolę w określonych sytuacjach, np. gdy małżonkowie mają małoletnie dzieci, gdy powstają wątpliwości w zakresie dobrowolności decyzji małżonków. Wskazany rodzaj kontroli może być sprawowany przez organ władzy publicznej, który gwarantuje legalność procedury. W umiarkowanym modelu kontroli małżonkowie nie mogą samodzielnie nadać aktowi charakteru wiążącego – konieczna jest ingerencja lub udział organu państwowego. Można zatem przyjąć, że w ramach kontroli umiarkowanej wymagane jest minimum odpowiedzialności organu państwa za akt rozwodu, co nadaje tego rodzaju kontroli charakter

funkcjonalny. Odrębnymi modelami kontroli może być model liberalny (ograniczający się wyłącznie do weryfikacji spełnienia formalnych przesłanek) i model restrykcyjny sprawowany przez sąd, który ocenia przesłanki rozwodu zarówno pod względem merytorycznym, jak i formalnym, a w konsekwencji reguluje także sytuację dzieci i małżonków po rozstaniu. Jak się wydaje, projekt polskich regulacji mógłby się wpisywać w model kontroli umiarkowanej, co umożliwiłoby traktowanie dołączenia wzmianki dodatkowej w akcie małżeństwa jako „orzeczenia”.

5. Pojęcia „orzeczenie” i „sąd” na tle rozporządzenia spadkowego

Odrębnie warto też zwrócić uwagę na fakt, że podobny problem dotyczący kwestii uznawania powstał na tle rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z 4.07.2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego⁴⁰. Na jego tle w wyroku TS z 23.05.2019 r., C-658/17, postępowanie zainicjowane przez WB⁴¹, wskazano, że art. 3 ust. 1 lit. g rozporządzenia spadkowego należy interpretować w ten sposób, że poświadczenie dziedziczenia nie stanowi „orzeczenia” w rozumieniu tego przepisu, ponieważ art. 3 ust. 2 ak. 1 rozporządzenia spadkowego należy interpretować w ten sposób, że notariusza – sporządzającego akt poświadczenia dziedziczenia na zgodny wniosek wszystkich uczestników postępowania poświadczeniowego – nie należy uznać za „sąd” w rozumieniu przywołanego przepisu. W uzasadnieniu podkreślono przed wszystkim, że aby – ze względu na specyficzny charakter wykonywanych zadań – można było uznać organ za wykonujący funkcje sądowe, musi on posiadać kompetencję do rozstrzygnięcia ewentualnego sporu. Sytuacja taka nie ma miejsca, gdy kompetencje danego przedstawiciela zawodu prawniczego zależą tylko i wyłącznie od woli stron. W powołanym wyroku przyjęto również, że art. 3 ust. 1 lit. i rozporządzenia spadkowego należy interpretować w ten sposób, że poświadczenie dziedziczenia sporządzane przez notariusza zgodnie z niespornym wnioskiem wszystkich uczestników postępowania poświadczeniowego stanowi „dokument urzędowy” w rozumieniu tego przepisu.

Bardziej liberalne stanowisko wyrażono w wyroku TS z 16.07.2020 r., C-80/19, postępowanie zainicjowane przez E.E.⁴² Wskazano w nim, że art. 3 ust. 2 rozporządzenia spadkowego należy interpretować w ten sposób, że – z zastrzeżeniem weryfikacji przez sąd odsyłający – wydając krajowe poświadczenie dziedziczenia, notariusze nie wykonują funkcji sądowych. Na sądzie odsyłającym ciąży jednakowoż obowiązek ustalenia, czy działają oni na podstawie przekazania uprawnień przez organ sądowy lub pod kontrolą organu sądowego

38 Szerzej zob. D. Wybrańczyk, *Unieważnienie rozwodu pozasądowego – wybrane zagadnienia materialne i procesowe* (artykuł przyjęty do publikacji w „Studia Prawnoustrojowe”).

39 E. Bargelli, *Reshaping...*, s. 53. Por. też np. wyrok TS z 16.02.2017 r., C-503/15, Ramón Margarit Panicello przeciwko Pilar Hernández Martínez, EU:C:2017:126, w którym wyjaśniono, jak należy interpretować pojęcie „sąd” w rozumieniu art. 267 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 47).

40 Dz.Urz. UE L 201, s. 107, ze zm. – dalej rozporządzenie spadkowe.

41 EU:C:2019:444. Zob. też przykładowo A. Wysocka-Bar, *Polski notariusz nie jest sądem, a akt poświadczenia dziedziczenia nie jest orzeczeniem. Glosa do wyroku TS z dnia 23 maja 2019 r., C-658/17*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2019/12, s. 37–43; M. Zachariasiewicz, *Exequatur sur exequatur w europejskiej przestrzeni prawnej. Glosa do wyroku Trybunału Sprawiedliwości UE z 7.04.2022 r., C-568/20, J przeciwko H Limited*, „Polski Proces Cywilny” 2024/2, s. 301–322.

42 EU:C:2020:569.

i, w konsekwencji, czy można ich uznać za „sądy” w rozumieniu rzezonego przepisu. Ponadto zaznaczono, że art. 3 ust. 1 lit. g rozporządzenia spadkowego należy interpretować w ten sposób, że w sytuacji gdy sąd odsyłający doszedłby do wniosku, że notariuszy można uznać za „sądy” w rozumieniu owego rozporządzenia, poświadczenie dziedziczenia, takie jak to, które wydają, można uznać za „orzeczenie” w rozumieniu przywołanego przepisu i w związku z tym dla celów jego wydania notariusze ci mogą stosować przepisy jurysdykcyjne ustanowione w rozdziale II rzezonego rozporządzenia. Artykuły 4 i 59 rozporządzenia spadkowego należy interpretować w ten sposób, że notariusz w państwie członkowskim, który nie jest uznawany za „sąd” w rozumieniu owego rozporządzenia, może, bez konieczności stosowania ogólnych przepisów jurysdykcyjnych przewidzianych przez rzezone rozporządzenie, wydawać krajowe poświadczenia dziedziczenia. Jeżeli sąd odsyłający dojdzie do wniosku, że poświadczenia te spełniają wymogi ustanowione w art. 3 ust. 1 lit. i tego samego rozporządzenia i w związku z tym można je uznawać za „dokumenty urzędowe” w rozumieniu tego samego przepisu, wywołują one w innych państwach członkowskich skutki, jakie art. 59 ust. 1 i art. 60 ust. 1 rozporządzenia spadkowego przypisują dokumentom urzędowym.

Można zatem przyjąć, że orzeczenia TS wydane w sprawach spadkowych w porównaniu do wyroku C-646/20, *Senatsverwaltung für Inneres und Sport*, inaczej definiują pojęcie „sądu”, ponieważ w sprawach dotyczących rozvodu TS nie wymaga uprawnień do rozstrzygania sporu prawnego, a raczej koncentruje się na rodzaju i zakresie kontroli sprawowanej przez właściwy organ krajowy (lub profesjonalistę). W konsekwencji trzeba uznać, że wyrok C-646/20, *Senatsverwaltung für Inneres und Sport*, dość łagodnie odnosi się do roli organu administracji publicznej (w tym także kierownika urzędu stanu cywilnego) jako podmiotu, który „rozstrzyga” w kwestii rozvodu.

6. Wnioski

Z przeprowadzonej analizy wynika, że projektowane w Polsce rozwiązanie może budzić wątpliwości w zakresie tego, czy dołączenie wzmianki dodatkowej w akcie małżeństwa będzie traktowane w innych państwach jako „orzeczenie”, a zatem czy rozwiązanie małżeństwa w trybie pozasądowym w Polsce będzie automatycznie uznawane w innym państwie członkowskim. Niemniej jednak, pomimo pewnych zastrzeżeń, można opowiedzieć się za stanowiskiem, że rozporządzenie Bruksela II *ter* pozwala na traktowanie dołączenia wzmianki dodatkowej w akcie małżeństwa jako „orzeczenia”, a w efekcie „uznawanie rozwodów” dokonanych w postępowaniu przeprowadzonym pod kontrolą organu administracji publicznej, jakim jest kierownik urzędu stanu cywilnego. Projektowana przez polskiego ustawodawcę procedura zakłada, że kierownik urzędu stanu cywilnego jako organ publiczny bada co do istoty (odrębnie w dwóch etapach) przesłanki rozvodu w świetle prawa krajowego oraz „prawdziwość i ważność zgody małżonków na rozwód”, a zatem można założyć, że spełnia ona wynikające z orzecznictwa TS wymagania. Zakres kontroli przeprowadzanej przez kierownika urzędu stanu cywilnego, w kontekście projektowanych w Polsce regulacji, trzeba uznać za wystarczający. Ponadto w razie odmowy odebrania od małżonków zapewnienia lub przyjęcia ich oświadczeń o rozwiązaniu

małżeństwa przez kierownika urzędu stanu cywilnego małżonkowie kierowani będą do sądu. Rozwód pozasądowy będzie mógł też zostać unieważniony przez sąd.

Niezależnie od powyższej argumentacji i na wypadek, gdyby jednak kontrola dokonywana przez kierownika urzędu stanu cywilnego okazała się niewystarczająca dla traktowania dołączenia wzmianki dodatkowej w akcie małżeństwa jako „orzeczenia”, a także biorąc pod uwagę, że art. 64 rozporządzenia Bruksela II *ter* inaczej niż poprzednio obowiązujący art. 46 rozporządzenia Bruksela II *bis* nie wymienia jako podlegających uznaniu wyłącznie „wykonalnych” dokumentów urzędowych i porozumień między stronami, akt małżeństwa ze wzmianką dodatkową będzie można traktować jako „dokument urzędowy”.

Abstract

dr Daniela Wybrańczyk

Assistant professor at the Department of Private Law,
Faculty of Law, SWPS University in Warsaw, Poland;
legal advisor, member of the Codification Committee of Family Law
(ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6961-5474>).

Extrajudicial Divorce and Recognition of Judgments in Matrimonial Matters in the Context of EU Regulations

Keywords: *divorce, extrajudicial divorce, Head of the Civil Registry Office, recognition*

The Committee for the Codification of Family Law has taken steps to introduce extrajudicial divorce. For this reason, it becomes legitimate to answer the question whether an extrajudicial dissolution of marriage in Poland will be recognised in another Member State, especially one that does not allow extrajudicial dissolution of marriage. In view of the above, it becomes expedient, inter alia, to recall and analyse the arguments presented in the judgment of the Court of Justice of the European Union (CJEU) of 15.11.2022, C-646/20, and to discuss the relevant regulations of the Brussels II bis and Brussels II ter Regulations.

Bibliografia/References

- Antomo J., *Anerkennung ausländischer Privatscheidungen – Rom III-Verordnung analog?*, „Neue Juristische Wochenschrift” 2018/71(7).
- Bargelli E., *Reshaping the Boundaries Between ‘Decision’ and Party Autonomy. The CJEU on the Extrajudicial Italian Divorce*, „European Papers” 2023/8(1).
- Bieranowski A., *Rozłączenie małżonków – rozważania na temat notarialnego rozvodu i separacji*, „Rejent” 2024/2.
- Bobrzyńska O., *Nowa unijna regulacja spraw małżeńskich i rodzinnych — rozporządzenie Rady (UE) 2019/1111*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2020/3.
- Bogdzevič K., Kaminskienė N., Vaigė L., *Non-judicial Divorces and the Brussels II bis Regulation: to Apply or not Apply?*, „International Comparative Jurisprudence” 2021/7(1).
- Bujalski R., *Sąd nie musi potwierdzić rozvodu przed zagranicznym USC. Omówienie wyroku TS z dnia 15 listopada 2022 r., C-646/20 (Senatsverwaltung für Inneres und Sport)*, LEX 2022.
- Cathelineau-Roulaud A., *Le nouveau divorce sans juge*, „Petites Affiches” 2017/250.

- Cohen C., *Le divorce sans juge: un divorce sans efficacité internationale?*, „Petites Affiches” 2019/104.
- Czernik K., Krzeptowska-Sabała A., Wojciechowski S., *Procedura postępowania w zakresie dołączenia wzmianki do aktu stanu cywilnego na podstawie orzeczenia sądu państwa obcego lub rozstrzygnięcia innego organu państwa obcego. Studium przypadku do art. 108 ust. 1 Prawa o aktach stanu cywilnego*, „Metryka. Studia z zakresu prawa osobowego i rejestracji stanu cywilnego” 2018/2.
- Dutta A., *Private divorces outside Rome III and Brussels II bis? The Sahyouni gap*, „Common Market Law Review” 2019/56(6).
- Gołaczyński J., *Uznanie i wykonalność orzeczeń dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej według rozporządzenia Bruksela II bis* [w:] *Kolizyjne i procesowe aspekty prawa rodzinnego*, red. J. Gołaczyński, W. Popiołek, Warszawa 2019.
- Gołaczyński J., Zalisko M., *Przesłanki odmowy uznania orzeczenia w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej w rozporządzeniu nr 2019/1111*, „Polski Proces Cywilny” 2022/4.
- Hammje P., *Le divorce par consentement mutuel extrajudiciaire et le droit international privé. Les aleas d'un divorce sans for*, „Revue critique de droit international privé” 2017/2.
- Kostwiński M., *Uznawanie rozstrzygnięć rozwodowych wydanych przez organy państw obcych z perspektywy kierownika USC*, „Metryka. Studia z zakresu prawa osobowego i rejestracji stanu cywilnego” 2023/1–2.
- Kontogeorgou M., *Die neue einvernehmliche Scheidung in Griechenland im Spiegel der EuEheVO*, „Neue Zeitschrift für Familienrecht” 2018/9.
- Kramme M., *Private Divorce in Light of the Recast of the Brussels IIbis Regulation*, „Zeitschrift für das Privatrecht der Europäischen Union” 2021/18(3).
- Mostowik P., *Kwestia przystąpienia przez Polskę do rozporządzenia unijnego Rzym III*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2016/10.
- Payan G., *Le divorce par consentement mutuel extrajudiciaire et le droit international privé*, „Revue Lexsociété” 2022, <https://hal.science/hal-03518384/> (dostęp: 24.09.2025 r.).
- Pawliczak J., *Forma prawna odmowy dołączenia wzmianki dodatkowej do aktu stanu cywilnego na podstawie nieuznania zagranicznego orzeczenia*, „Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego” 2020/4.
- Pilich M., *Uznawanie rozwodów prywatnych w unijnym prawie kolizyjnym objętym wzmocnioną współpracą państw członkowskich – wprowadzenie i wyrok Trybunału Sprawiedliwości z 20.12.2017 r., C-372/16, Soha Sahyouni przeciwko Raja Mamisch*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2021/10.
- Rodziewicz P. [w:] *Jurysdykcja, uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę. Komentarz do Rozporządzenia Rady UE 2019/1111*, red. J. Gołaczyński, Warszawa 2022.
- Strumiłło T., *Wzmianki dodatkowe dołączone do aktu stanu cywilnego na podstawie rozstrzygnięć organów państw obcych*, „Metryka. Studia z zakresu prawa osobowego i rejestracji stanu cywilnego” 2016/1.
- Wybrańczyk D., *Ochrona „strony słabszej” w rozwodach pozasądowych*, „Przegląd Legislacyjny” 2024/2.
- Wybrańczyk D., *Unieważnienie rozwodu pozasądowego – wybrane zagadnienia materialne i procesowe* (artykuł przyjęty do publikacji w „Studia Prawnoustrojowe”).
- Wysocka-Bar A., *Polski notariusz nie jest sądem, a akt poświadczenia dziedziczenia nie jest orzeczeniem. Glosa do wyroku TS z dnia 23 maja 2019 r., C-658/17*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2019/12.
- Zachariasiewicz M., *Exequatur sur exequatur w europejskiej przestrzeni prawnej. Glosa do wyroku Trybunału Sprawiedliwości UE z 7.04.2022 r., C-568/20, J przeciwko H Limited*, „Polski Proces Cywilny” 2024/2.
- Zalisko M. [w:] *Jurysdykcja, uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach małżeńskich i w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawie uprowadzenia dziecka za granicę. Komentarz do Rozporządzenia Rady UE 2019/1111*, red. J. Gołaczyński, Warszawa 2022.

REKLAMA

Prawo.pl

 Wolters Kluwer

Otwarty serwis informacyjny tworzony przez zespół doświadczonych dziennikarzy. Istnieje od 2018 r. i z każdym rokiem coraz bardziej umacnia swoją pozycję na rynku.

Serwis publikuje wiarygodne newsy prawne, wywiady, opinie i komentarze ekspertów oraz najnowsze wyroki polskich i unijnych sądów.

